

Et roende par for fremtiden

Kathrine Falk, Knut Arild Melbøe og Pål Espen Moen i samtale med Erik og Ragnhild Dammann

Både Erik og Ragnhild Dammann har etter hvert fylt de åtti. Etter et svært begivenhetsrikt liv og en familie på fem egne, to adoptivbarn pluss barnebarn og med ansvar for 12 fadderbarn underveis, skulle en tro at hendene var fulle og vel så det. Men igjen er en ny bok på beddingen. Og idet det der tas til orde for en verdirevolusjon, trer livsverkene til Erik – reklamemann, eventyrforteller, forfatter, samfunnsreformator, naturvernaktivist, eventyrer, oppfinner og høvding – og Ragnhild som nærmeste støttespiller, inspirator og livspartner i tykt og tynt, ennå klarere frem. I dette intervjuet tegner det seg et bilde av hvordan dette speiler seg i et rikt samliv. Eriks forfatterskap startet med en barnebok i 1966 og fortsatte med boken "Med fire barn i palmehytte" fra fam. Dammanns opphold på Samoa fra oktober 1967 til mai -68. Oppholdet der var utvilsomt med på å endre livsretningen for Dammanns idet de begge siden skulle kjempe for en rekke saker som en mer rettferdig og naturvennlig global livsstil. Gjennom sine livsvalg viser de to at den enkelte av oss kan erobre tilbake den friheten i våre liv som markedskrefter og vår urolige moderne livsstil har tatt fra oss. Og slik har de søkt veier for en global holdningsendring med hensyn til naturen samt i relasjoner mellom mennesker.

Samtiden på 1970- og 80-tallet lot ofte til å se "Fremtiden i våre hender" – den folkebevegelsen Erik Dammann startet og ledet i mange år – som en samling mennesker som ville tilbake til enklere tider, slik det var i gamle dager. Tvert om viser Erik og Ragnhild Dammanns liv at de har øye for fremtiden i alt de gjør. Også bøker som "Bak tid og rom", betegnet som ett av det 20. århundrets betydeligste populærvitenskapelige verk i Norge, peker fremover. Ja, den er høyaktuell i dag idet den nye fysikken og nye erkjennelser på en rekke andre felter, river ned gamle forestillinger, der ikke minst bevisstheten igjen tillegges suverenitet over materien. Store tanker bak tid og rom og tanker om å legge om vår livsstil for å lette vårt globale økologiske fotavtrykk – likevel er det de nære relasjonene mellom mennesker som opptar Dammanns mest. Et inkluderende familieliv der tiden brukes til (natur)nære opplevelser, og en rekke ulike bøker som "Dagen er din", "Bortført" viser dette på ulikt vis. Viljen til å gjennomføre de gode fortsettene, ja drømmene vi alle bærer på, er noe våre intervjupersoner virkelig har vist gjennom sine liv. For hvem av oss vil til langt inn i pensjonsalderen sette seg så og si tofte ved tofte til for å ro halvveis til Danmark – for slik å komme nærmere kystnatur og mennesker der ...

Et roende par

Knut Arild: Da jeg leste i Eriks selvbiografi "Kontraster" om roturen dere gjorde like til København i 1990, hadde jeg allerede en stor leseropplevelse frisk i minne, idet boken "Bak tid og rom" fylte mye av min tid romjulen 2013. Fremtidstemaet var da lansert i redaksjonen for dette nummeret av Cogito, og jeg tenkte: det finnes ikke mer egnete mennesker på den hele jord for et slik tema ... Når var det egentlig den siste roturen til Kristiansand skjedde, og hvordan var den?

Erik: Vi rodde omtrent da vi var åtti til Kristiansand, og det er faktisk halve distansen til København ...

Ragnhild: Vi begynte å ro allerede da vi traff hverandre. Det var jo noe vi begge hadde gjort mye fra før, på hver vår kant, og vi tok barna med til Sandefjord like fra den første kom. Og da jeg lå på klinikken med barn nummer fem ...

Erik: Ja det var den femte biologiske ...

Ragnhild: For vi hadde jo adoptert **Linn** allerede da. Og da kom legen og sa: "Fru Dammann, jeg har noe gledelig å fortelle; du skal få lov å være her over helgen." Jeg hadde født en mandag, og dette var fredagen. "Nei", sa jeg, "jeg må hjem i morgen. "Jammen, nå kan du få sove og slappe av her". "Nei, jeg må skrives ut i morgen", sa jeg. "Men hvorfor det da?" "Jeg skal på rotur!"

Erik: Så dermed var Norin med første gang da hun bare var fem dager gammel ...

Knut Arild: *Og det var i?*

Ragnhild: I 1969.

Pål Espen: *Du har jo en bakgrunn også fra konkurranseroing. 1*

Erik: Ja hun har seks norgesmesterskap ...

Ragnhild: Joda, men "snekkerroing" er noe helt annet ...

Kathrine: *Er det med fire årer?*

Ragnhild: Nei, med to - der vi har 20 minutter hver ...

Erik: Så sitter den ene på hvilesetet bak og hviler på puter og styrer ...

Ragnhild: Men du skjønner, når vi sitter slik og ror og jeg får sola midt i fjeset, så får jeg så veldig såre lepper.

Knut Arild: *Å ja, jeg husker noe fra "Kontraster" om den roturen ...*

Ragnhild: Ja, og da jeg satt der med plaster på munnen, og Erik satt på de myke putene, dro vi gjennom Lyngør med alle de svære cabin cruiserne ...

Erik: Nettopp og jeg hadde vann i en sånn plast ginflaske, vet du.

Ragnhild: Ja, de er helt flate.

Erik: Og der satt jeg på myke puter og drakk tilsynelatende gin, mens hun satt med gjenteipa kjeft og rodde. Så skreik de av begeistring: "Han kan behandle jentene, han. Han sier bare: "Hold kjeft kjerring!" og så teiper han igjen kjeften på henne. (*latter*)

Ragnhild: Og da hadde vi rodd i dagevis ... men er du på rotur så har du galgenhumor.

Knut Arild: *I "Kontraster" som jo kom i 2005, skriver Erik over flere sider – og det var veldig fascinerende lesning må jeg si – at dere kunne ha skrevet en hel bok om disse roturene? Ikke minst den til København. Det vil si, det har jo vært to av dem. Kommer den, og da kanskje som et nytt felles bokprosjekt? 2*

Ragnhild: Vel, jeg har skrevet bok om det jeg ...

Kathrine: *Virkelig ...*

Ragnhild: Den har jo ikke kommet ut. Men hver dag da vi rodde til København, skrev jeg dagbok, og den heter "Besteforeldrerotur til København".

Erik: Den er jævlig god, så den burde komme ut ...

Ragnhild: Det ble jo skrevet ned i en fart, men det ble mange sider ... Den lå forresten lenge bortgjemt og kom opp igjen da vår datter Tonje skrev en skoleoppgave. Siden ble den trykket opp i 40 eksemplarer og gitt som julegave. 3

Kathrine: *For meg er det å ro et bilde i seg selv, som handler om det å være i ett med naturen. Ønsket dere å formidle noe, hadde dere et videre budskap ...*

Ragnhild: Overhode ikke; vi skulle bare kose oss ... og det går på opplevelse ...

Erik: Det er jo også en måte å leve på som vi setter utrolig pris på. Og hvis det skulle være noe formål med det utover vår egen glede, måtte det være et eksempel på det vi mener er viktig. At det å leve er å oppleve og ta med seg kontraster mellom slit og fryd. For når du har sittet og rodd en åtte ti timer om dagen, og så om kvelden kommer til et skjær og får opp teltet og tenner bål på stranda, og tar et glass rødvin kanskje ... Ja da slapper du av og har en livsopplevelse som er helt utrolig.

Ragnhild: Vi rodde jo på telttur i sommer. Og problemet er ikke å ro, men det er å komme seg opp og ned av båten, med stiv kropp. For ikke å snakke om ut og inn av et telt. Og da har vi galgenhumoren der igjen ... (*latter*)

Kathrine: *En slik tur mot det åpne havet kan sikkert også være svært risikabel ...*

Ragnhild: Selvfølgelig, kan du forresten si meg noe som ikke er risikabelt?

Erik: Men for å ha et bilde av det så må du ha klart for deg at vi ikke ror som Terje Vigen. Vi ror strake veien langs norskekysten.

Ragnhild: Og når du ror til København, går det greit til Gøteborg for der er det skjærgård. Men når du kommer syd for Gøteborg, er den borte, og det er langgrunt. Da bryter det innenifra, og du må langt ut. Og du kan ikke svømme i land om noe skulle skje. Men når det nærmer seg kvelden, søker vi innover, og sjekker på kartet ...

Erik: Det fineste er faktisk å ro om natten.

Knut Arild: *For da er det roligere vann ...*

Erik: Ja, det er ofte vanskelig å få bra nok vær og roforhold på dagtid. Og når du ror en slik lys sommernatt og ser sola gå ned og ror like til du ser den stå opp da er naturopplevelsen ubeskrivelig ...

Ragnhild: Ja mange ganger var det umulig å ro om dagen.

Kathrine: *Og dere opplevde direkte fare ...*

Ragnhild: Ja, er du gal ... Og skikkelig fare sånn som vi hadde over Lahaugsbukten, helt nede ved Kullen ved danskekysten, da det var skikkelig mørkt og det lynte og det tordnet.

Erik: Til slutt så vi ingenting. Da var det jeg som rodde, og vi kunne ikke bytte. Jeg kunne ikke se hva som skjedde, men jeg hørte bølgene slå mot skroget og Ragnhild øste som en gal. Vi var redde for å bli blåst ut til havs av skråvinden ... Da tok det vel syv timer over Lahaugsbukten...

Ragnhild: I slike situasjoner får Erik en fordel, for da holder jeg helt kjæft og bare konsentrerer på det som skjer... Og vi hadde mange sånne ... Men også mange utrolige situasjoner der folk gikk ut av sin egen båt for at vi skulle få overnatte når de så at vi gikk rundt for å lette etter teltplass. Det gikk jo opp for dem at vi kom helt fra Oslo i robåt. I et tilfelle gikk et helt selskap ut av en båt ...

Erik: Ja, det var fantastisk. Folk synes jo det var litt gøy at to eldre folk ror fra Oslo til København. Og da vi kom fram, ble det jo ikke mindre ...

Ragnhild: Der kom den norske sjømannskirken oss i møte med aviser. Det ble i det hele tatt en utrolig oppmerksomhet omkring turen.

Kathrine: *Og det inntrykket roturen gjorde på folk, hva denne handlingen formidlet, er jo også veldig interessant ...*

Knut Arild: *Ja, jeg tenker litt på den oppmerksomheten sydpolfarerne får – eller kanskje vi må si fikk, for nå er de blitt så mange... For det dere gjorde, står jo på mange måte ikke så langt tilbake ... og dagens sydpolfarere har både forsikringer og mobiler og en verden som følger dem time for time ...*

Erik: På mange måter blir roturene som det å dra til Samoa. Vi gjør det fordi vi synes det er spennende. Det byr på kontraster og motsetninger. Og vi gjør det ikke for å fortelle om det, men fordi det har så mye å gi.

Kathrine: *Men også forbundet med svære utfordringer andre unngår. Så hva gjør at dere kaster dere ut i det?*

Ragnhild: Vi er i alle fall like gjerne begge to! (*befriende latter*)

Forfatterskapets begynnelse og Samoa

Knut Arild: *Terje Vigens rotur til Danmark skapte i sin tid stor litteratur ... Hvordan ser du selv utgivelsen av barneboken "Truls og Tone Tryllepике" som var den første i strømmen av dine bøker? Var den inspirert av naturopplevelser...?*

Erik: Vi har begge alltid brukt god tid på å si god natt til ungene, og da har jeg etter hvert diktet opp masse eventyr. Og på det verste hadde vi jo så mange barn at vi måtte fortelle i tre puljer etter alder. Men for meg var "Truls og Tone tryllepике" med undertittelen "På eventyr i virkeligheten" noe de kunne lære av for å få interesse for naturen og verden rundt seg. Det følte faktisk naturlig å utgi det som bok da jeg hadde fortalt en stund. 4

Pål Espen: *Så du slik også for deg den gangen et fremtidig forfatterskap og hadde du ideer til et slikt?*

Erik: Nei, ikke på annen måte enn at jeg alltid har vist at jeg ville komme til å skrive noe som får betydning. Ikke bare for min egen del, men utover det ... Det var bare noe jeg visste liksom.

Ragnhild: Ja, det kan jeg skrive under på.

Erik: Og jeg fortalte deg jo det da vi var forlova allerede ...

Ragnhild: Jeg trodde du var gær'n ... Vi kom jo fra kunst- og håndverksskolen og skrådde over Karl Johan. Dengang bodde vi rett ved hverandre. Du fortalte at du drev med reklame, men at du egentlig skulle skrive. "Skrive", sa jeg, "Hva da?" "Jeg vet jeg skal skrive en bok", sa du ... "Men hva skal du skrive om? Nei, det vet jeg ikke," sa du ... Og dette var i 1952. "Men hvis du skal skrive en bok, må du vite hva du skal skrive om?" ... "Jeg vet bare at jeg skal skrive en bok, og at den blir viktig!" ... "Viktig for hvem da?" Jeg tenkte; han der må visst være litt sprø. "Vel, jeg vet bare at det er en viktig bok." Så ble det ikke noe mer snakk om det. Jeg tok det opp da han skrev "Fremtiden i våre hender" og spurte om det var den boken ... Nei, sa du.

Erik: Jeg lurte på om det var vedkommende bok da jeg skrev "Bak tid og rom".

Ragnhild: Og da du skrev "Kontraster" sa du også ... nei. Er det den boken du har skrevet nå; la meg få høre.

Erik: Nei, det er ikke det heller. Jeg har lurt på om jeg skal skrive en slags oppfølger til "Bak tid og rom", som forklarer mer direkte og enklere hva jeg vil si med den boka. Jeg har flere ganger sagt at hvis jeg slutter å skrive nå, så er det den boka som vil bli stående.

Kathrine: *Ja, og er det ikke sånn med store kunstnere og forfattere, at de kommer til en genial forenkling og essens i moden alder?*

Knut Arild: *Om vi nå ser på det tidlige forfatterskapet, så sier jo de to bøkene fra Samoa mye om hvordan dere så og si stiller dere inn i verden. Hos mange synes samfunns- og miljøengasjement mest å ha karakter av protest. Vi ser en aksjonisme som konsentrerer seg om å være imot noe. Hos dere ser vi handlinger som går med; som går inn i og sammen med elementene og med menneskene – som dere gjorde under oppholdet på Samoa – og senere når dere skrev "Bortført" sammen.*

Erik: Når du snakker om det å være imot og gå med; så har jo alt det jeg har arbeidet for, vært forsøk på å endre samfunnet nedenfra ved å få folk med. Og da har jeg bygget på en tro på det beste i folk ...

Knut Arild: *Men det var jo veldig tøft for dere i starten på Samoa idet dere gikk med inn det samoanske samfunnet som de reneste feltantropologer, med åpent sinn, ja med hud og hår ...*

Kathrine: *Ja, hvordan var det å komme dit og oppleve det?*

Ragnhild: Som å bli virvlet inn i en snøball som du ikke kan komme ut av ...

Kathrine: *Altså ingen vei tilbake ...*

Erik: Nei, det var ikke det. Det var jo fordi vi hadde finansiert hele oppholdet gjennom lån på artikler. tolv i alt, som jeg skulle skrive og en bok som også skulle skrives. Så vi kunne ikke bare reise tilbake. Da hadde vi jo ikke hatt noe å skrive om ... Dessuten måtte vi tilpasse oss livet der, med den yngste som bare var halvannet år. Han var bare baby ... Så vi måtte rett og slett klare å leve deres liv.

Kathrine: *Hvor mange barn hadde dere med dere da?*

Ragnhild: Fire første gangen.

Erik: Ja, fire, men han som var halvannet år, opplevde egentlig ikke noe særlig første gangen, først den andre da han var seksten år. For oss var det slik at vi bare måtte ta tur nummer to (i 1981); da det første møtet hadde vært en så skjellsettende opplevelse for både barna og oss. For det ble faktisk litt vanskelig for de barna som kom etterpå, å høre om alt dette som var så viktig.

Ragnhild: Ja, hele tiden hørte de om Samoa ...

Erik: Så derfor tok vi med oss de tre nye og han som første gangen bare var baby.

Knut Arild: *Da dere dro til Samoa i 1967, var opprøret mot det rutinepregete livet og borgerlig materialisme i emning. "The summer of love" og "Blomsterbarna" var jo startet i San Francisco. 68-generasjonen hadde riktignok ennå ikke spilt ut sine kort, og dere hørte jo til generasjonen før. Var dere påvirket av det som skjedde den gangen?*

Ragnhild: Vel, du vet den gangen var det knapt tv og ikke mobiler, så du bare leste om det ... Alt var mye fjernere enn det vi kan tenke oss i dag.

Erik: Og vi hadde ikke noen følelse av noen trend. Det var snarere et uttrykk for hvordan vi ønsket å leve. Jeg pleier å si at rutinelivet på mange måter er et bortkastet liv; det er noe som renner uopplevd bort mellom fingrene på deg. Så å leve er å oppleve og skal du oppleve noe, kan det ikke bare være behagelig. Da må du ta med deg kontraster som gjør at du virkelig lever ...

Knut Arild: *Men sånn sett var jo "opprørstiden" slik for mange den gangen. De ville riste av seg rutineene, og de opplevde en generasjonskonflikt idet de så på sine foreldre og tenkte: slik de lever, vil ikke jeg leve ...*

Ragnhild: Jo, det var kanskje det, men helt enig er jeg ikke. For når vi nå snakker om gamle da'r, så var det jo sånn at de fleste nok ville gjøre som sine foreldre. Kursen var staket ut for mange.

Kathrine: *Hvordan sprang så ideen frem?*

Ragnhild: Vi ville bryte ut!

Erik: Ja, og så satt vi en gang i et selskap der noen begynte å snakke om en familie som hadde reist jorda rundt. Så, ettersom praten gikk, slo det meg plutselig at det hadde vært fint.

Ragnhild: Ja, det var hos Trygve.

Erik: Og jeg sa: "Ja, hvorfor i all verden skal vi ikke gjøre det? Vi gjør det!" Og da visste vi det der og da; at det skal vi gjøre.

Ragnhild: Ja, det stemmer. Sånn var det.

Erik: Og Ragnhild sa: "Ja det blir jo ikke så lett, med unger på skolen og baby, men kan du få planlagt det, så blir vi med ..."

Kathrine: *Så du kasta deg på?*

Ragnhild: Jada. Vi er veldig ulike vi to, men verdisynet deler vi.

Kathrine: *Så spennende. Så dere er altså litt kontrastfylte.*

Ragnhild: Jada. Og det har vi også har fått inn i familien at vi hele tiden har sagt til barna: tenk selv! Mor og far har ikke alltid rett bestandig ... Ja, og tenker dere ikke selv, så blir dere ikke noe ... Men når de kom i tenårene og begynte å tenke selv ...

Pål Espen: *Så slo det tilbake ...*

Ragnhild: Men det var veldig moro! (*latter*)

Kathrine: *Hvis dere skulle trekke frem en historie fra det livet som møtte dere i det samoanske samfunnet: Hva vil dere velge da?*

Erik: Det avgjørende for oss derfra ble deleprinsippet. Og det har vi jo flere eksempler på ...

Ragnhild: Ja, den andre gangen vi dro ned, er det en særlig fin historie derfra. Dengang hadde vi med oss tre-fire skolebarn. Linn, eldstedatteren, hadde med seg sitt norske skolepenal. Ja, dere har vel sett et slikt ... Og andre gangen så hadde de begynt skole der nede, helt nede ved vannet i en palmehytte. Og der ville barna gjerne begynne. Jeg husker de gikk så fornøyde nedover til skolehytta ...

Erik: Og der satt de med beina over kors på gulvet og hadde ikke noen andre remedier ...

Ragnhild: De hadde bare ett kritt og en liten tavle ... Men så kommer Linn etter at de før på dagen hadde ryddet i området rundt, fjernet søppel ... og setter seg. Og vi satt jo i vår hytte og lurte på hvordan det gikk, men så kom plutselig Linn rasende opp og inn og sa: "De stjeler!" Hun viste oss penalet og sa: "De ville se på det, og det ble sendt rundt. Og de hadde tatt alt sammen; til og med gullpennen min." Ja, men da har du bare en ting å gjøre", sa jeg, "du må ta den blyanten og så må du gå runden

rundt å se hvem som har pennen. Og så må du bytte!" "Men de kan jo ikke bare ta ..." "Men her deler de," sa jeg. Så det fikk hun inn med skjær ...

Erik: Det er et eksempel på at ikke bare alle skal dele, men en har rett til å ta noe du har for mye av. Og det er helt gjennomført, altså.

Ragnhild: Jeg hadde jo tre jenter, og når jeg vasket t-skjortene deres og hengte dem opp ute, så skjønte jo ikke de at det plutselig bare hang én der ... For å prøve å få dem tilbake, måtte jeg gjøre det ved hjelp av miming. Og jeg tok Anja som ennå hadde sin og pekte på de to andre, og da kom de tilbake. For de skjønte. For da var det bare et lån ...

Erik: Barna lærte så masse at da de skulle dra, så lette de gjennom alt de hadde for å se om de hadde noe de ikke trengte ...

Ragnhild: Og da barna kom hjem, tok de det å dele opp på skolen ... De lærte enormt mye, og det har de med seg resten av livet!

Knut Arild: I "Kontraster" beskriver du at boken "Med fire barn i en palmehytte" ble skrevet på svært kort tid etter hjemkomsten sommeren 1968. Og utgivelsen fikk mye å si for den boken som skulle komme i 1972, og bevegelsen senere?

Erik: For det første så var det jo så opplagt riktig – i hvert fall der nede da Samoa var ett av verdens tre fattigste land – å dele det de hadde. Og resultatet av delingsprinsippet var at det faktisk ikke var en som sultet, ingen som led nød. Det var ingen mangler, og de spleiset på å få sendt hverandre til lege på naboøya hvor det var hospital. For meg ble dette utgangspunktet for at jeg ble opptatt av andre kulturer og hva vi kan lære av dem. Så jeg begynte å lese en masse. Dermed gikk det også opp for meg hvordan vi hadde fått vårt materielle forsprang rett og slett ved ren utbytting gjennom kolonitiden. Det gav meg et nytt bilde av utviklingen der alle kontinenter, Latin-Amerika, Europa og Asia, fulgte hverandre på linje helt til den europeiske delen tok av.

Knut Arild: Altså helt frem til renessansen ...

Erik: Ja oppdagelsestiden da vi omformet dem til leverandører av råstoffer og til arbeidskraft gjennom slavehandelen. Slik bygget vi en kultur på våre premisser, på alle kontinentene, som vi siden har opprettholdt, og vår industrielle revolusjon og velstand bygget på dette og denne uretten.

Knut Arild: Samoanerne ble jo ikke rammet av denne utviklingen, og på en måte tar de den kristne delingstanken helt bokstavelig, noe du også skriver om. Men de hadde vel sikkert også en lignende kulturell ordning før kristendommen?

Erik: Ja, det var opplagt del av en eldre kultur før kristendommen kom til øyene. Og i boka mi fremstilles det veldig viktig for dem å bevare delingskulturen. Jeg tror nok det er riktig at den oppstod på Samoa, og eventuelt hvor de fikk den fra, vet jeg ikke. Men "samoa" betyr "the sacred centre" og var det viktigste stedet for det som ble den polynesiske kulturen. Det var de veldig bevisst på. Ja, det var avgjørende vekt på å bevare dette. For mistes dette som de selv er veldig stolte av, så er det borte da ingen av de andre av øysamfunnene har holdt delingsprinsippet så fast. Thor Heyerdahl som jeg for øvrig nevnte dette for, mente selv at Samoa var et naturlig sted hvor denne form for kultur startet.

Knut Arild: Og da er vi altså mange årtusener i tid før kristendommen ...

Erik: Ja, det er det vi er, lenge før kristendommen ...

Knut Arild: Selv har vi tatt opp temaet megalittisk kultur, altså tiden før skriftkulturen, her og i forrige nummer av Cogito. Du skriver jo selv en del om den prehistoriske fasen i "Kontraster", ikke direkte om en materiakalsk kultur, men om en tid da kvinner og kvinneverdier hadde stor innflytelse og kanskje også der delingskulturen rådet ... Spor av denne kulturen i form av steintempler på f.eks. på Kreta, og gravfunn der våpen mangler, taler jo også et språk ...

Erik: Det høres ut som dere må ha lest boka til Riane Eisler, Bladet og sverdet?

Knut Arild: Jeg kjenner til den bare av omtale, også fra "Kontraster"5 ...

Erik: Ja, den er utrolig fascinerende. Og dette temaet er også aktuelt ut fra den boka jeg skriver nå, "Verdirevolusjon". Der jeg tar opp den maskuline kulturen, macho-idealene, den sterkeste rett og egennytten som slår seg frem osv. og som virker ødeleggende. Mens de feminine verdiene jo går mer på omsorg og deling. Så hvis vi skal overleve, så spørres det om ikke kvinnene blir nødt til å ta over sånn som de i henhold til Eisler gjorde i en viss periode i historien.

Ragnhild: Da må kvinnene forandre seg i hvert fall ...

Erik: Nei altså, flertallet av kvinner har jo slike holdninger. Men de som får plass i mannssamfunnets konkurranseregime, det er jo kvinner som inntar mennenes eller maskuline holdninger ...

Ragnhild: Ja, da blir kvinner kvinner verst ...

Kathrine: *Jo, men hvordan kan de feminine verdiene komme sterkere til uttrykk i samfunnet både hos kvinner og menn?*

Knut Arild: *Dette får meg til å tenke på det samfunnet som utfoldet seg langt tilbake i tid, og som vi kan lese trekk hos ut fra kunstuttrykk som hulemalerier. Vi vet i dag at samfunnene dengang, for 30000 år siden – noe f.eks. Chauvet-hulen forteller om – var i besittelse av utviklede kunstneriske evner.⁶ Men det er ingen spor etter våpen og krigshandlinger. Her passer simpelthen ikke darwinistiske forestillinger om kamp og konkurranse. altså de harde maskuline verdiene, inn. Det var f.eks. en dypt opplevd, antagelig telepatisk, samtale med dyrene, gjennom totemdyr og sjamaner ...*

Erik: Antagelig hadde de også en kvinnelig guddom fordi de opplevde at guddommen var i naturen. Hun var livsoppretholderen og den skapende og fødende. Derfor var gud kvinne, og prestskapet bestod også av kvinner. Og fordi deres naturreligion var fundamentet for deres liv, var kvinnene også dem som fordelte godene i disse samfunnene. Det at kvinnene slik ikke bygde maktpyramider med en høvding med store eiendommer på toppen, men utnyttet mennenes konkurranse- og maktrang til å yte noe for fellesskapet, er fantastisk interessant.⁷

Kathrine: *Dengang var det altså et slags kvinnelig prinsipp i samfunnene som vi nå kan trenge som en motvekt til vår materialistiske tids ensidig maskuline prinsipper. Men hvordan kan så dette komme mer fram? Hva må i så fall skje?*

Ragnhild: Ja, det kan du spørre om?

Erik: Vel, det er i dag mer og mer opplagt at det er kvinnene som må overta. Det kan ikke fortsette som nå.

Ragnhild: Gjelder det også hjemme ... (gapskratt)

Fremtiden i våre hender – visjoner og levd fellesskap

Knut Arild: *I et intervju med deg Erik i tidsskriftet "Visjon" beskriver Øyvind Solum et sted at de store endrende linjene i historien ofte er drevet frem av ett menneskets visjon.⁸ Var visjonen viktig for deg da du skrev "Fremtiden i våre hender"?*

Erik: Ja, det vil jeg si. Jeg hadde vel ikke fått slik oppslutning om disse ideene hvis de ikke bygger på en allmenn visjon som viser seg å ha en ganske sterk grobunn i hele befolkningen. Rett og slett en visjon bygget på andre verdier som vi har vært inne på, og en tro på at det er mulig.

Ragnhild: Det var jo slik det var, at du hadde en tro på menneskene ...

Erik: En tro på menneskene har alltid vært veldig avgjørende for meg. Skal du få folk med deg og få til noe positivt, så må du tro på dem og ha respekt for dem.

Knut Arild: *Boken skulle jo vise seg å ha stor kraft og en lang virkningshistorie både i tid og rom. FIVH er jo ennå Norges største folkebevegelse med sine over 20000 medlemmer ... Hva opplever dere selv som det viktigste som tente folk den gang?*

Ragnhild: Det tror jeg var at Erik ga noe helt nytt, at han tente et håp om at vi kunne snu og gå i en annen retning.

Erik: Så tror jeg at det er mye kjærlighet og innlevelsessevne i folk. Men det er ikke så mye i det moderne konkurransesamfunnet som gir rom for det. Så når noen skriver med

utgangspunkt i det og ønsker å vekke folks innlevelse og medlidenhet, så viser det seg at det er mye mer av det i mennesker enn det man kunne tro.

Ragnhild: Ja, det traff!

Erik: Folk kunne ringe meg midt på natta, og det var jo fordi noe hadde rørt seg i dem av medlidenhet og kjærlighet ved å lese boka.

Ragnhild: Tror du ikke at menneskene allerede dengang følte seg presset inn i et system de ikke ville være med på? Mange så jo hvilken vei det bar ...

Kathrine: *Men ligger da disse gode kreftene litt latent og sovende – innerst inne?*

Erik: Ja, jeg tror det, ja, egentlig er jeg sikker på det. Det som har gjort at det har vært så stor interesse for det jeg har startet også senere, som Alternativ Framtid og Forum for systemdebatt, er at det har rørt noe i folk. Dernest har det gjort det mulig for dem å tro på noe som var avskrevet av kynikere ellers i samfunnet.

Ragnhild: Jeg tror ikke det er mange som vil ha den utviklingen vi har i dag; med det presset, det slitet og strevet. Jeg jobber jo med unger i barnehage og ser jo hvor stressa foreldre er. Og de må jo stresse.

Kathrine: *Er ikke det helt ekstremt og tragisk ...*

Ragnhild: Jo, det er helt ekstremt og tragisk.

Kathrine: *Jeg ser daglig ettåringer som nærmest automatisk kastes inn i barnehagen. Full barnehagedekning har sin pris. Det er etter min mening et stort samfunnseksperiment med mye stress i tidlig alder.*

Erik: Det er kanskje ikke så mange som har sett det. Men jeg så en veldig parallell i historien som ble presentert i Aftenposten om gutten som ble satt i et busstur om vinteren. Og det var kulda som var poenget.

Pål Espen: *Ja, det var en sak i vinter. Det var en gutt som satt i et busstur midt på vinteren uten jakke.*

Erik: Ja for at det skulle testes om folk brydde seg. De fleste gjorde ikke noe for han, stod det i avisen, men så var det likevel mange som kom og gav han en jakke. Det interessante med det, var at det rørte folk. Derfor utløste det en kjempeboom av givervilje blant leserne av denne artikkelen til både Redd Barna og andre organisasjoner.⁹

Ragnhild: Men dette er jo noe vi ser hver eneste dag om vi tenker på den store verden. Så veldig mye har vi jo ikke lært ...

Kathrine: *Og det er jo så overveldende mye lidelse. Så hvordan kan man forholde seg til den nøden uten å bli handlingslammet? Og hvordan kan man bryte gjennom? Altså ikke bare la det som beveger oss, bli med tanken, la det på nytt sovne inn og gå i dvale ...*

Erik: Ja, men jeg synes det eksemplet var kolossalt oppmuntrende.

Ragnhild: Men samtidig er det et samfunn nå som ikke er verdig. Vi må ut av det.

Kathrine: *Nettopp, hva er det som er i ferd med å skje? Hva tillater vi, og hvilken motkraft kan man sette inn?*

Erik: Det er jo egentlig helt bak mål at et samfunn hvor folk altså kanskje lengter etter å kunne gi uttrykk for andre verdier, har blitt et samfunn som til de grader er styrt av konkurranse. Altså et samfunn der vi gjøres til motmennesker istedet for medmennesker!

Ragnhild: Ingenting gjøres jo lenger mer uten at det lønner seg ...

Knut Arild: *Ja, det virker nesten sånn ...*

Kathrine: *Ikke sant, det skal være profitt, effektivitet, det skal lønne seg ...*

Knut Arild: *Da har vi virkelig fått frem et motbilde til giverprinsippet. Men vi har også spørsmål omkring familien som for dere er både stor og mangfoldig.*

Kathrine: *Hvordan ser dere på det å skape og utforme en familie? Jeg tenker på deres familie mer ut fra et utvidet familiebegrep.*

Ragnhild: Vel, utvidet passer ikke helt på oss. Vi er én familie fra første barn som ble født, og vi er som en sammenvokst deig. Rett og slett.

Pål Espen: *Det er jo derfor vi spør. For når en leser i "Kontraster" f.eks., blir en veldig fascinert over dere som familie. Dere har et veldig samhold, og dere er veldig livsbejaende, noe som kommer frem gjennom turene som gjøres.*

Ragnhild: Ja, det er nettopp det. Vi er en deig; vi er ikke én her og én der. Og om dere vil og kan, er dere invitert til min 83-års bursdag neste søndag. Da kommer familien, barn, barnebarn, barnebarn og venner. Noen venner, det må begrenses, for vi har noen og trediver barn, barnebarn og svigerbarn. Da har dere sjansen, og det begynner ute klokka halv ett! Og dere må være godt kledd. For det starter med skattejakt ute i skauen og ta med noe til et koldtbord ...

Kathrine: *Vi skal prøve å få det til 10...*

Ragnhild: Da vil dere se at familien er en deig. Vi er der alltid for hverandre. Vi er der for barna.

Kathrine: *Men hvordan har dere klart dette her, ja å få det til?*

Erik: En side av det er at vi alltid har lagt vekt på å oppleve ting sammen. Vi har vært sammen om veldig mange viktige ting.

Ragnhild: Vi har vært sammen om alt – på godt og ondt. Og da vi hadde dårligst råd – den gang Erik begynte med Framtiden i våre hender – lå lønningen på bordet slik at alle visste hvor mye vi fikk. Det var jo bare en lønning, og jeg var hjemme og stelte unger. Men dermed visste alle hvor mye vi måtte legge av til lege, tannlege osv..

Erik: Poenget er at de var med på det og visste hvorfor vi hadde dårlig råd.

Kathrine: *Og dette er jo så spennende i en tid der tendensen ellers er splittelse når vi ser på mange av dagens familier. Samholdet som en egen kvalitet blir mer og mer sjelden. Så hva må til for å sette inn denne kraften for å skape samhold i en familie?*

Erik: De sa noe veldig interessant om det disse som var våre informanter på Samoa da vi kom. Det var en kvinnelig samoansk høvding Fanaafi og hennes mann Tagaloa Leota Pita. De var utdannet i Europa og USA og viste til diskusjonen som pågikk den gangen om samfunnsforhold og behov for mer sosiale samfunn. Dere har jo to modeller, sa hun, som begge er helt ubrukbare. I den sovjetiske modellen tror dere at 3-400 millioner skal lære å elske hverandre slik at de frivillig deler alt. Men du kan ikke ta utgangspunkt i en så stor gruppe. Så er det motsetningen med kjernefamilien på 3-4 barn, som bare lærer å ta vare på seg sjøl og beskytte seg mot omverdenen. Men hos oss er minstenheten en landsby eller en Ainga på 2-300 mennesker hvor alle barn kaller andre for bror og søster og alle voksne for mor og far. Så de lærer å elske hverandre som familie og for dem er det helt naturlig å dele. Derfor har vi et samfunn der det er naturlig å dele alt, noe som vi har fått med oss fra fødselen av, avsluttet hun.

Kathrine: *Det høres ut som et hjertesamfunn - som er hjertevarmt på bunnen ...*

Erik: Ja, det er jo det.

Knut Arild: *Et forhold er jo den familieenheten dere har, men i "Kontraster" blir jo leseren også kjent med mange andre mennesker som har blitt del av familien, som f.eks. han fra Etiopia.*

Erik: Nigussu, ja.

Knut Arild: *Ja, og flere andre, ikke direkte adoptivbarn, heller mer som fjernadopsjon ...*

Ragnhild: Jeg satt i et selskap en gang, og så var det en som fortalte at hun hadde møtt så mange sultne barn i Etiopia. Og de hadde jo ikke råd til å gå på skole og trengte penger. Da spurte jeg hvordan det kunne ordnes, og det ble slik at vi betalte et fast beløp for en skoleflink gutt som var foreldreløs. Og slik gikk det i mange år, der vi bare brevvekslet med han. Men da han hadde tatt sin eksamen, skulle det være en stor fest der vi ble tilkalt. Men vi hadde jo ingen penger.

Erik: Ja, det var jo en slik kjempfest der alle slektninger var invitert og var med på feiringen på universitetet. Og vi skjønnte jo på brev han skrev - der han kalte oss mor og far - at det var vanskelig å stå alene og ikke ha noen nære å dele opplevelsen med.

Ragnhild: Men vi hadde jo ikke råd til reisen. Så vi gikk til bladet "Familien" for å høre om de var interessert i en artikkel. Det var de, og slik fikk vi finansiering for å besøke Nigussu under diplomutdelingen. Og det var veldig stor stas.

Erik Og veldig rørende ...

Kathrine: *Så da møtte dere Nigussu for første gang. Det må ha betydd enormt mye for hans liv?*

Ragnhild: Ja. Det var også det samme med Langton fra Zimbabwe som vi traff på trikken i Oslo. Han satt på motsatt sete og leste. Jeg sa til Erik: "Han har i hvert fall lest den siden tyve ganger." Så gikk vi av på Gulleråsen, og trikken begynte å kjøre, men stoppet igjen og ut tumla gutten og sto på perrongen.

Erik: Da sa Ragnhild at han hadde hoppet av for han håper på kontakt. For hun hadde smilt til han da hun gikk av.

Ragnhild: Så gikk vi ned og spurte: "Bor du her?" Nei, han bodde på Besserud han. "Oj, gjør du det, så hvorfor går du av her" sa jeg. "Nja, han skulle bare gå en tur," sa han. Så inviterte vi han hjem på en kopp te. Og det ville han. Så satt vi og pratet – lenge ...

Erik: Han fortalte at moren hans var død, og han sa han var kommet hit for å bidra til forsørge familien hjemme og at han skulle studere på en religiøs skole ... Etter hvert skjønnte vi at denne skolen ikke ga noen skikkelig utdanning i det hele tatt.

Ragnhild: Det var slik at han skulle ut fra stedet på Besserud, og det ble til at han flytta inn hos oss. Hvor lenge husker jeg ikke helt nå.

Erik: Han var hos oss før han så dro til en bedre skole i Sandefjord. Han var jo da medlem av familien og kalte oss mor og far. Og hver julaften kom han og bodde hos oss, og hver gang han var i Oslo og på familiesamlinger var han der. Han opplevde seg som familiemedlem og gjør det nok enda. Men vi hadde lyst å se hvordan hans familie levde. Så dro vi ned dit og fikk oppleve et tradisjonelt gammeldags afrikansk jordbruk hvor vi sov på leirgulvet i en leire- og stråhytte.

På kreftene løs

I "Kontraster" kan vi lese om at det kunne gå på kreftene løs mange ganger. Spesielt i tiden da FIVH startet i 1974 og i årene som fulgte. Vi spurte de to litt om dette, og de fortalte at de i ettertid har undret seg på hvordan alt lot seg gjennomføre. Erik pekte på det at de gjennomførte et prosjekt sammen som inkluderte både samlivet, barna og FIVH, som noe som også ga styrke. Samtidig ga han et eksempel på hva som krevdes for å få til de mange fjell- og sledeturene de foretok ofte i påsketiden i en tid da de ikke hadde råd til å leie hytte: "Da tok vi altså med oss 6 barn, den yngste på 7 måneder. Og vi dro avgårde med trikk og tog og med buss. Det var 6 par ski og sekker og pulk der det var plass til babyen. Det var litt av et opplegg å organisere dette å få alt og alle gjennom by'n og opp på fjellet. Der tok vi til å trække oppover med en pulk med to unger oppi og alle de andre. - Da vi kom opp, var vi så svette at det dreiv av oss. Så skulle vi begynne å grave snehule altså. - Men hele tiden visste vi; dette blir fint! Og når vi så hadde gravd en svær snehule, der du kunne stå oppreist med plass til benker for sitteunderlag, og når ungene satt i soveposene og vi hadde vi koka kakao og hadde kjeks og greier ... Da var det topp altså og så kunne vi lese høyt for barna." Ragnhild pekte videre på den fantastiske opplevelsessiden av det hele som også ga en masse. Som hun sa. "Det er ikke bare slit med unger av alt rundt det; du får både inspirasjon og en masse krefter. Også har vi veldig mye moro; det var til tider som vi nesten lo oss glugg ihel. Dessuten la Erik til: Vi la også vekt på at det å leve er å oppleve og da er det ikke bare behagelig; du må tåle noe, der det å slite og oppleve vanskeligheter er en del av det. **<ramme slutt>**

Utredningen om en Alternativ Framtid og Forum for systemdebatt

Knut Arild: *Du har jo flere ganger ledet store bevegelser og samlet et stort antall mennesker, hele 3000 i Nadderudhallen i 1974 og 1300 på Forum for systemdebatts stormøte i Oslo i 1999, 25 år etter. Arbeidet i FIVH var jo i årevis så krevende at du til slutt ikke maktet presset som du jo så fortjentsfullt åpent skriver i "Kontraster", ja ikke orket å møte mennesker i det hele tatt. Men du kom jo veldig sterkt tilbake med initiativet Alternativ Framtid i en tid da vi så den frie markedsliberalismen innta*

scenen gjennom Reagan og Thatcher og skjøv det som var i emning merkelig langt til siden ... Hva var grunnideene for deg i dette arbeidet?

Erik: Det var slik at de verdiene som var formulert i FIVH, var felles visjoner for mange mennesker. Når du så møter virkeligheten og ser på hvordan de kan gjennomføres i praksis, kommer kommentarer om det umulige opp. Vår ide var å gi visjonen litt kjøtt og blod ved å beskrive hvordan det kunne gjøres, både økonomisk og på andre måter. Det var da Jacob Bomann Larsen gjorde en kjempejobb. Vi måtte jo få støtte for utredningen, og Jacob gikk da først ut til kirkelige organisasjoner og fikk støtte fra ledere der. Så fikk han støtte fra forbundsledere i LO og fra bonde- og samvirkeorganisasjonene og andre folkelige organisasjoner. Så gikk han til stortinget direkte på partiene og viste til underskrifter fra deres støtteorganisasjoner. Så da vi fikk saken opp, hadde allerede flertallet av stortingsrepresentantene undertegnet.

Knut Arild: *Hvordan gikk det videre?*

Erik: Vi så for oss at vi nå skulle få beskrevet hovedprinsipper for det samfunnet som til da bare hadde vært en visjon. I mandatet jeg skrev, hadde vi bundet oss til at halvparten av pengene skulle gå til popularisering, gjennom stillkonkurranser på skoler, film- og novellekonkurranser osv. Slik ønsket vi ikke bare å ha en vitenskapelig rapport, men å få levende diskusjoner om hva folk faktisk ønsket seg av framtidssamfunnet vi gikk mot. Vi visste jo at mange var skremt av det, og det var derfor viktig å få fram et alternativ som bygget på helt andre verdier. Og vi var rimelig sikre på at vi over tid, kunne få "røyket ut" de verdiene som vi snakket om.

Knut Arild: *Arbeidet med utredningen ble likevel forbundet med store vanskeligheter ...*

Erik: Det viste seg at spesialiseringen og reduksjonismen gjorde at forskerne ikke klarte å utrede et helhetlig alternativ. Det ble utredet et annet kvinnesyn, en annen kjønnsfordeling, en annen type skole, et annet næringsliv, basert på bl.a. smått er godt-tanker. Men det hang jo ikke sammen; det ble ikke noe samfunnsbilde av det. De som forsket, maktet ikke å vise hvordan et slikt samfunn kunne eksistere uten vekst. Så det ble slik sett rett og slett ikke noe av, dvs. initiativet eksisterer fortsatt under navnet Prosus eller "Project for Sustainable Society". Og slik gikk det fra å være stortingsfinansiert til å bli forskningsstyrt.

Knut Arild: *Du fikk jo også i stand meningsmålinger der så mye som 2/3 av befolkningen uttrykte støtte til ideene som ble fremsatt. Og likevel har utviklingen siden bare gått i retning av mer materialisme og høyere forbruk. Men når interessen i det offentlige rom mer og mer uteble, kan det være en sammenheng mellom denne ignoransen og det at det indre engasjementets flamme brenner svakere på det individuelle plan? Eller er flammen der fremdeles hos mange, men at media dysser det hele ned og vugger befolkningen i søvn ...*

Erik: I vår tid utsettes man for et så kraftig informasjonspress gjennom media at bare de færreste makter å opprettholde engasjementet for en sak over tid hvis saken uteblir i media. Det var jo også begrunnelsen for å starte Forum for systemdebatt: Vi ville skape en *varig* diskusjon om vårt økonomiske system og dets egnethet for løsning av tidens store miljø- og utviklingsproblemer. Men vi undervurderte medias avhengighet av stadig nye saker og sensasjoner, og vi overvurderte journalistenes opplevelse av ansvar for folkeopplysning.

Knut Arild: *Når du nevner folkeopplysning, så var jo boka "Bak tid og rom" litt av en bragd. Vokste ideen til den boken fram ut fra et ønske hos deg om å gå til røttene av utfordringene og problemene?*

Erik: Jeg ble jo veldig deprimert, noe jeg også har skrevet om, av hvordan utredningen strandet. Jeg følte meg så maktesløs. Riktignok fikk jeg sitte i styret for disse forskernes prosjekt. Men de skjønnte jo ikke hva jeg prøvde å si: "Joda, vi skal sette dette sammen slik at det blir en helhet av det." ... Jeg ble veldig nedfor, men etter manges syn var utredningen en suksess. Den ble finansiert, og stortinget var med.

Ragnhild: Ja, da var du langt nede ... Du gikk i gulvet da ...

Erik: Jo, men det har jo alltid vært sånn at når jeg har gått i gulvet så har jeg begynt på noe nytt. Så en måte for meg da var at jeg tok for meg det aller dypeste i alt dette som er selve menneske og verdenssynet ...

Ragnhild: Jeg skjønner ikke hvordan du hadde krefter til det, og hvordan du holdt ut ...

Erik: Jeg hadde jo ikke klart det uten deg da ...

Ragnhild: Jo, men vi, barna og jeg visste jo hvordan du hadde det. Men det gikk ikke utover noen. Ikke blir du sinna, ikke blir du sur. Du tar deg like godt av barna; det er utrolig ...

Erik: Vel, det oppsto jo noe nytt da, noe ble tent om hva kjærlighet er og at her var det et håp ...

Bak tid og rom

Knut Arild: *Fra "Fremtiden i våre hender" gikk du til "Bak tid og rom" ... Idet du her tok et oppgjør med det reduksjonistiske bilde den anerkjente naturvitenskapskapen gir av naturen og menneskene, fikk du støtte fra overraskende mange hold. Det er i alle fall inntrykket en får nå en leser i "Kontraster" ...*

Erik: Jo, den boka ble også en suksess og trykt i 8. opplag, sikkert 30-40000 bøker i alt. Men jeg fikk jo også en voldsom motbør, ikke minst fra human-etisk forbund ...

Knut Arild: *Som du også skriver om i "Kontraster". Men kan vi først gå litt mer inn på bakgrunnen av boken. Jeg vet at Pål Espen har noen spørsmål ...*

Erik: Ja.

Pål Espen: *Gjennom min lesning av "Bak tid og rom" har jeg inntrykk av at det på visst et tidspunkt gikk opp for deg, Erik, at et fornyet forhold til verden, vår natur, forutsetter et grunnleggende nytt verdensbilde ... Ja det å skape en ny verdiorientering som gir «mening til tingene» – som jo alltid har stått i fokus i ditt og FIVHs arbeid – fordrer en overvinnelse av den teoretiske materialismen, dens verdensbilde, slik vi ser det på nærmest alle samfunnsområder i dag?*

Erik: Om man er veldig ambisiøs som jeg på en måte var, så tenkte jeg jo sånn; du må gå helt til banns for å snu på det hele. Samtidig er det blitt klart, og i dag er det i alle fall helt klart for meg, at en slik dybdeforståelse, vekkelse, vending og omsnuing har vi ikke tid til å vente femti år på for å utvikle. Vi er nødt til å se på hva vi står ovenfor her og nå. Og så prøve å legge noe av det som du her snakker om, inn i et bilde av en ny verden som bygger på andre verdier. Men en så dyp filosofisk vekkelse som jeg arbeidet på, tror jeg ikke lenger er mulig på kort sikt ... Det kommer kanskje etter hvert, men vi må gjøre noe før.

Pål Espen: *Det går altså mer på et arbeid med politiske verdier nå?*

Erik: Ja, nå er det en diskusjon om et nytt samfunnssystem bygd på andre politiske og økonomiske verdier som må til. For det er så lite politisk diskusjon om grunnleggende verdier i dagens politikk. Det ser ut til at uansett om det er venstre eller høyre, så har man latt seg blende av nyliberalismen som jo bygger på totalt negative verdier etter mitt syn: konkurranse om økonomisk utbytte.

Knut Arild: *Min oppfatning er at det er en særegen kraft i "Bak tid og rom" som fornemmes ved lese den. Og for meg er det å være radikal egentlig det å få grep om verdier som formidles der. Det å være kommunist er gjerne 'radikalt', men begrepet er ikke lenger så meningsfullt innen de rammene vi nå lever. For hvis en skal gå til roten av noe, så ligger fundamentet til en nyorientering i alt det som du er inne på i boken din. Og her ser det ut til å være stor motstand; i fientlig, ja ondsinnet retning, ikke ulikt det som betegnelsene "kapitalist og "kommunist" i sin tid vekket. Det må ha vært tøft å møte human-etikernes fiendtlige reaksjoner, men vel også Trondheimstudentenes møte der de tydeligvis hadde lagt opp til "å ta Dammann" ...*

Erik: Ja, det var i Trondheim hvor de rett og slett skrudde av høytaleren når jeg skulle snakke. Jeg hadde jo gått med på at alle skulle ha to minutter, og når det så

var ti stykker med samme motsyn som alle sa noe og jeg hadde to minutter på å svare, så var det en umulig oppgave. For de skrudde av da to minutter var gått!

Knut Arild: *Og så var det human-etikerne; var det i Oslo?*

Erik: Nei, det var et møte i Bergen, et todagers seminar som het "Vitenskap og verdensbilder" hvor Lars Gule og Levi Fragell var initiativtagere og hadde samlet en haug materialister som tydeligvis hadde planlagt noe. Det var en merkelig forestilling og veldig lite vitenskapelig. Blant annet hadde de invitert to fysikere som rett og slett benektet Aspect-eksperimentet som er sagt å være det viktigste i fysikkhistorien. Det viser jo eksistensen av noe immaterielt med virkning på materien. De forskerne jeg traff i Berkeley-laboratoriet kalte det det første eksperimentet i historien som hadde kunnet besvare et grunnleggende filosofisk spørsmål.

Knut Arild: *Ja, nettopp.*

Erik: De to fysikerne visste enten ikke om eksperimentet eller var bestilt for å benekte det. Det var amatørmessig og det rene tull og tøys. Jo det var tøft.

Ragnhild: Tøft ja. Det er derfor jeg også er redd den boka som kommer nå ...

Pål Espen: *Men hvordan reagerte miljøbevegelsen og FIVH på boka?*

Erik: De merket jo denne motstanden, men den var jo rettet mot meg. Det var jo min bok, ikke skrevet på vegne av FIVH. Ledelsen var redde for å bli trukket inn i debatten som de på en måte ikke ville blande seg inn i. Men Steinar Lem og de andre i informasjonssenteret var nok enig med meg i mye, men våget ikke å stå for det. De lot det ligge for det skulle ikke betinge medlemskap i bevegelsen.

Kathrine: *Så du ble stående veldig alene?*

Erik: Ja, det gjorde jeg. Og det ble også en veldig nedtur.

Ragnhild: Jeg synes du er flink jeg ...

Kathrine: *Det er jo veldig nærliggende å spørre hva Ragnhild har betydd for deg da Erik ...*

Erik: Jeg har skrevet et sted at Ragnhild har vært selve forutsetningen for at jeg har kunnet leve det livet jeg har ønsket å leve og har levd. Jeg har ikke behøvd å dra henne med på alt dette ...

Ragnhild: Og ikke jeg deg heller ...

Erik: Vi har et så grunnleggende felles syn på det gode liv og grunnverdiene ...

Ragnhild: Og neste år har vi diamantbryllup ...

Knut Arild: *På Wikipedia har noen funnet det for godt å skrive om "Bak tid og rom" som "den første innføringen i New-Age-filosofi i Norge".*

Erik: Står det det ennå? I boken "Vise gamle menn og kvinner" presenterte de meg med det sitatet. Og da jeg spurte hvor i all verden de hadde det fra, pekte de på Wikipedia. Det ble dengang rettet opp.

Knut Arild: *Vel, det står der ennå, riktignok i en egen kommentarartikkel av selve boken. Men for meg holder du en sterk og våken balanse mellom fornuft og åpen refleksjon gjennom hele verket uten å tilbakevise troen ... Mens mange new-agere har en tendens til å gå rett på troen som innbefatter svært så ulike trosinnhold ...*

Erik: Vel jeg har jo eksplisitt, etter å ha vært i USA, uttalt meg svært skeptisk om New Age ...

Knut Arild: *Kommentaren er i alle fall en påminnelse om hva som lever av misforståelser og manglende evne til å oppfatte forskjeller ...*

Erik: Jeg opplevde at det å kalle mine tanker for new age", var noe av det som ble brukt for å motsi og stanse meg. Etter å ha besøkt deres senter i California sier jeg jo eksplisitt hvorfor New Age i stor grad lett blir et misbruk av en mulig åpenhet som fører oss over i noe totalt uvitenskapelig.

Menneskemøter og hender for framtiden

Pål Espen: I "Kontraster" forteller du mye om det etter hvert dype vennskapet som oppstod mellom dere og Thor Heyerdahl.

Erik: Ja, både Thor og hans kone Jaqueline. Og for meg har Heyerdahl vært en viktig inspirasjon.

Knut Arild: Kathrine og jeg var nettopp på Heyerdahls Guimar-museum på Tenerife. Og i en filmsekvens der spør intervjueren Thor om hvor han står i synet på evolusjonen. Svaret "something in between" og den korte utdypingen han ga på hans sjarmerende engelsk, fant jeg særlig interessant. Fordypet dere slike tanker mellom dere?

Erik: Jeg hadde lest et sted at Heyerdahl hadde ytret noen få setninger om materialisme og et religiøst verdenssyn i betydningen ikke-materielt eller en åndelig verdensanskuelse. Dengang hadde jeg også en avtale med bladet "Familien" om å intervjuer Thor Heyerdahl om det, noe som ga oss en sjanse til å dra ned dit og besøke dem.

Pål Espen: Så reiste dere til Tenerife ...

Erik: Ja, og så viste det seg at han var veldig opptatt av slike spørsmål. Hans neste bok, som han aldri fikk skrevet, skulle handle om grunnlaget for et religiøst verdens- og menneskesyn. Og han ville også vise at fundamentalt sett så var det store likheter mellom Koranen og Bibelen. Blant annet nevnte han at Muhammed hadde omtalt Kristus 14 ganger. Vi snakket også om bak-tid-og-rom-temaet, og vi var helt på linje. Thor hadde jo vært med på å starte FIVH - så vi hadde grunnleggende felles verdisyn - og han ble veldig begeistret for at vi sto så nær hverandre også mht. det temaet.

Pål Espen: De besøkte vel også dere i Norge?

Ragnhild: Ja, både han og Jaqueline.

Erik: Og han traff noen av våre barn som har vært ekstremt opptatt av Thor Heyerdahl og rasende – som jeg – over slakten der de faktisk også fikk med seg Aftenposten med forsideoppslag i A-magasinet: Mannen som tok feil. Synspunktene på hans ideer om Odin tok han med et skuldertrekk og et smil til tross for at teoriene tas alvorlig av forskere i England. I Aftenposten var det jo hans livsverk som ble avskrevet! Men nå viser det seg – om en leser biografien til Ragnar Kvam jr. – at til tross for genetiske motbevis, så hevder en nyere forskergruppe å ha beviser for at Heyerdahl hadde rett.

Ragnhild: Men det kommer jo ikke opp og ut i offentligheten ...

Knut Arild: Synspunkter på at sjøfarten kan være mye eldre enn det som vanligvis hevdes, er blitt satt fram av flere. Ellers var jo Heyerdahl en av de første til å dokumentere de mange parallellene mellom tidlig amerikanske kulturuttrykk, fra små kunstgjenstander til pyramider, og de egyptiske og fønikiske.¹¹

Erik: Heyerdahl hadde jo en enorm fantasi til å forestille seg ting som andre overhodet ikke hadde tenkt på. Det å "tenke utenfor boksen" osv. ¹²

Del av guanchesenes pyramideanlegg i Guimar, Tenerife

Kathrine: *Må man ha denne fantasievnen, Erik, for å kunne forestille seg noe viktig, altså skape bilder og en visjon for å kunne sette seg mål og gjennomføre det?*

Erik: Ja, jeg tror det.

Ragnhild: Ja, tenke anderledes.

Knut Arild: *Tørre å tenke ...*

Kathrine: *Og tørre å gjøre. For meg har dette spørsmålet også noe med hva vi vil og faktisk gjør med hendene våre ... Hender som ror, hender som skal være virksomme i fremtiden ...*

Ragnhild: Hender ja, de sier alt ... (Ragnhild tok nå hendene frem mot Erik for å hilse) Nå grøsser jeg ...

Erik: Du har jo lært ungene i barnehagen å hilse med håndtrykk!

Ragnhild: Og når vi takker for maten spør jeg noen ganger: "Var det fiskepudding?" Hender ja, det er de vi bruker. Og jeg ser veldig ofte på hendene, ikke om de er rene, men om det er styrke i dem. Hva er spesielt med dem?

Erik: Har dere sett et bilde av en hånd med en for tidlig født baby som holder varsomt omkring den? ... Et fantastisk bilde på framtiden i våre hender ...

Ragnhild: Men har du sett på mine hender på tegningen som henger hjemme, og som jeg tegnet på kunst- og håndverksskolen. Var ikke de fine?

Erik: Men det med hender det kom jo fram da vi satt og snakket om boka med barna. Plutselig sa Are eller Rein Fremtiden i våre hender. Og opplevde alle at det måtte være riktig tittel.

Kathrine: *Ja, noe så genialt må komme fra et barn. For det er et bilde som er helt utrolig sterkt.*

Erik: Det går jo på dette med fri vilje og ansvar og det med verdigrunnlaget. Det var to ting som grep folk. Det å bli minnet om noe man har i seg, men kanskje har glemt. Kjærlighet og omtanke for dem som har det vondt. Og det andre går på dette at styringen må skje fra oss. Vi har ansvaret. Vi kan ikke bare sitte og vente på at andre skal ta tak.

Ragnhild: Ja, livet ligger i våre hender ...

Knut Arild: *Og likevel så tror vi at alt ligger oppe i skallen ... Det er jo derfor det blir så mye virvar ... For der oppe ligger det jo ikke ... Tidligere ble jo setet for bevisstheten opplevd her, altså i hjertet.*

Kan våre barn løse fremtidens problemer?

Kathrine: *Hvordan ser dere på det å vokse opp i dag? Hva må nå til for at barn skal få krefter til å leve og samtidig ta tak i de store utfordringene vi står ovenfor?*

Ragnhild: Ta fra dem pc'en!

Erik: Vi har lagt vekt på å tro på grunnlaget, på det som ligger i hvert menneskebarn fra før og rett og slett unngått å oppdra våre barn til å tenke på en bestemt måte. De er blitt oppfordret til å tenke sjøl.

Ragnhild: Men det er sannelig ikke lett. For hvor du enn snur deg ser du barn sitte å trykke på en tingest. På bussen, på toget, i barnevognen. Hva skjer egentlig oppe hodene på dem? Så ser du mødrene trille bortover gata med mobilen inntil øret helt i sin egen verden.

Erik: Den materielle verden rundt oss er blitt så omfattende og invaderende at det nesten ikke er plass til noe annet lenger.

Kathrine: *Så hvor ligger motkraften til dette, hvor er håpet å finne?*

Ragnhild: Bevisstgjøre oss det og møte det ...

Erik: Sammen med en grunnleggende verdi som vi trenger mer og mer, og det er kjærlighet i betydningen innlevelse.

Knut Arild: *I et intervju med tidsskriftet Flux peker du på "innlevelse" som det viktigste på denne veien, noe som starter med det helt nære forholdet mellom foreldre og barn ...13*

Erik: Ja, det er noe du gir barna ved å vise det i praksis. Men alt annet som eventuelt springer ut fra det, må komme fra dem selv.

Ragnhild: Vet du hva; jeg tror det er for sent. Noen bevisste foreldre er det selvfølgelig, men når du ser på det store flertallet ...

Erik: Men du sier jo selv at du blir så oppmuntret av lesersiden i Aftenposten og tankene der ...

Ragnhild: Ja, det er noen der. Og noen bør som jeg sa til deg senest i dag, få et svar. En ung gutt spurte f.eks. der: Hvor er det blitt av bevisstgjøringen vår? Hvor er det blitt av engasjementet? Og hvorfor er vi kun opptatt av reklame for slanking og

kroppskultur? Det hadde vært på sin plass om Erik Dammann skrev: Jeg blir i godt humør av å lese ditt innlegg og det er godt at slike stemmer finnes.

Pål Espen: *Kanskje det kunne gjøres i form av en kronikk ...*

Erik: Da måtte det stå: hilsen Erik Dammann, 83 ... **(latter)**

Ragnhild: Ja, og hva ville skje med gutten. Han ville lure på hvem det er og så ville han kanskje lese. Så kommer bevisstgjøringen i gang. Det ville være veldig viktig!

Kathrine: *Ja, det ville nok gjort et sterkt positivt inntrykk på gutten om han fikk svar fra Erik ...*

Ragnhild: Takk skal dere ha, for han hører ikke på meg ...

Erik lovde faktisk å ringe spalten som jo i utgangspunktet er ment for de unge. Men nå vi var også på tampen av vårt intervju som skulle få et veldig levende preg med mange engasjerende og morsomme uttalelser. En del spørsmål brant vi inne med eller ble besvart indirekte. Likevel tok vi opp et par tråder, dels knyttet til Eriks ønsker. Her tok han utgangspunkt i sin engstelse for noe som holdt på å skje med FIVH, at de skulle gå for svar av typen grønn vekst og grønt forbruk. Erik ser dette som en bortforklaring og et alibi som ikke bringer en løsning på det vi står ovenfor. Pål Espen gikk videre på dette.

Tåketeppe "bærekraftig utvikling" og behov for en verdirevolusjon

Pål Espen: *Bærekraftig utvikling vant jo fram på 80-tallet og ble et populært «grønt» begrep via Brundtland-kommisjonen. Men det en forestilling som har vist seg å stå for en opprettholdelse av et kapitalistisk vekst- og konsumsamfunn og utvikling av teknologiske løsninger som skal løse miljøproblemene. Men du og FIVH har vel alltid kritisert dette standpunktet. Hvorfor?*

Erik: Ja, jeg har spurt hvorfor de ikke oversatte begrepet 'sustainable' med det det betyr: 'oppretholdbar', noe som sier veldig mye. Da ser du straks hvor mye mer radikalt det blir. Du kan ikke snakke om en opprettholdbar vekst; for alle vet at veksten må stanses en gang! Du kan ikke snakke om opprettholdbar utnyttelse av naturen på den måten som vi nyter den nå! Ved å velge bærekraftig – som ingen vet hva er – har en på en måte sluppet unna hele utfordringen.

Knut Arild: *Vi står altså ovenfor et mer eller mindre tomt begrep som alle kan bruke til det de måtte ønske ...*

Pål Espen: *Samtidig er det dels som dette begrepet bringer inn noe fjernt som får oss til å tro at vi lever mer miljøvennlig enn før. Forurensningsproblemene løste vi liksom på 80-tallet ... ozonlaget er friskmeldt, og vi hører ikke noe om sur nedbør. Er det ikke slik at svært mange mener at vi – skritt for skritt – er på vei inn i en miljøvennlig fremtid? Alle industrier er jo blitt så grønne... og produktene i butikken er svanemerket! Siden sikkerhetssystemene til Statoil er så gode, så er det greit; bærekraftig utvikling på en måte. Ja, hvordan stiller du deg til oljeutvinningen på den norske kontinentalsokkelen? Og i den sammenhengen, typiske spørsmål som alltid kommer opp, om arbeidsplasser og velferdsøkonomi? For vi må jo pumpe opp den oljen! Kommer du inn på denne problematikken i din nye bok om Verdirevolusjon?*

Erik: Absolutt. Men jeg tror at en grunn til at det har gått nedover med forståelsen er dette med reduksjonismen og fagspesialiseringen. Hele den oppsplittingen av virkeligheten som er en del av vår tid som nok springer ut av vitenskapsreduksjonisme. For det store er blitt så vanskelig, og vi trøster oss med det vi kan gjøre i det små. Så ser vi ikke at helheten er i ferd med å gå til helvete; vi bruker opp planeten! For hvert år bruker vi mer av naturkapitalen enn den kan gi for å opprettholde seg. Vi har altså en overdreven utvinning av naturutbytte. Så vi ser ikke at vi ødelegger det som er nødvendig i framtiden. Ikke minst minker dyrkingsjorda gjennom forvitring, nedbygging.

Knut Arild: *Viser du til dette i "Verdirevolusjon", f.eks. gjennom de ni planetariske grensene?14*

Erik: Nei, men det er vist hinsides tvil at vi bruker opp planeten. Og det har jeg tatt utgangspunkt i, aller sterkest tenker jeg, der jeg lar en samtale utspille seg to hundre år inn i fremtiden. Der snakker de om hva som skjedde, hvordan det skjedde og hva de tenkte. En ung student som da lever etter det totale skiftet, har satt seg fore å studere det som skjedde. Og stiller spørsmål som: Hvorfor gjorde de ikke noe før katastrofene? Visste de ikke at de brukte opp planeten!? Hvordan kunne de tro at det skulle gå bra? Jeg beskriver også hva som skjer når det går langt nok; noe de fleste biologer og klimaforskere er enige om. Da oppstår "the point of no return" hvor naturen altså via CO₂-opphopningen gjør polhavet isfritt, noe som igjen øker oppvarmingen pga. albedo-effekten¹⁵ og hvor til slutt tundraen begynner å tine. Der ligger det utallige milliarder tonn metan nedfrosset; en gass som jo har 25 ganger større drivhuseffekt enn CO₂. Så når det skjer, starter en videreutvikling som vi ikke kan stoppe. Da blir havet mer mettet og slutter å oppta CO₂. Det øker akkumulasjonen ytterligere der metanhydrat kommer nedenfra og på et visst punkt setter det i gang en kjede av prosesser der det ikke spiller noen rolle hva vi gjør. Historien beskriver hvordan dette skjedde, og hvordan katastrofene reduserte menneskeheten med et par milliarder, og at de måtte fortsette krigen på helt andre premisser inntil naturen fant en ny balanse noen hundre år etter.

Knut Arild: *Det er sannelig sterkt at denne historien bygger på det dagens klimaforskere så og si enstemmig hevder kan skje.*

Erik: Ja, mitt utgangspunkt er altså at ingen vet *om* eller *når* dette kommer til å skje. Men svært mange klimaforskere er enige om at *hvis* vi fortsetter som nå, så vil vi *før* eller *siden* oppleve noe sånt. Og det har vi ikke lov til å ta sjansen på!

Pål Espen: *Med dette har vi kanskje også fått en presentasjon av den problematikken du tar opp i "Verdirevolusjon"?*

Erik: Ja, boka tar også opp hva som er kommet av motargumenter siden FIVH startet for nøyaktig 40 år siden. For ut fra hensyn til oss som lever nå, og dem skal leve i fremtiden og resten av naturen, så må vi nå finne en måte å stanse veksten på! Motargumenter av typen vi *må* ha vekst for å hjelpe de fattige, og at teknologisk utvikling vil komme oss til avgjørende hjelp mht. energieffektivisering, tar jeg også opp. For til tross for at vi har hatt en kontinuerlig effektivisering, øker energiforbruket, noe det har gjort hele veien siden 1974. Og til tross for dette er motargumentene og løsningsforslagene fra veksttilhengerne nøyaktig som den gang.

Knut Arild: *I dag er det ikke minst et enormt energiforbruk forbundet med det å drive alle servere rundt om i verden. Årsforbruket til all verdens datatrafikk kan sammenlignes med årlig global flytrafikk, noe jeg leste i en liten petit i avisen for en tid tilbake.* Erik: **Ja, det stemmer.** Jeg leste det faktisk i Aftenposten eller Klassekampen i dag (11.9.14) at det tilsvarer alt det som brukes til flyturer årlig i hele verden.¹⁶

Drivkrefter og kilder i forfatterskapet

På tampen av intervjuet tok Ragnhild opp spørsmålet om drivkraften i Eriks forfatterskap. Et spørsmål formulert på forhånd gikk også på dette. Ragnhild valgte å kalle drivkraften et kall, noe Erik ikke helt ville ta til seg. Isteden ser han den knyttet til en fri viljeshandling basert på innsikt i et stort felt av sammenhenger og en dypfølt kjærlighet til livet. På spørsmål om Erik kjente til Rudolf Steiners bok "Frihetens filosofi, svarte han at den boka inngikk i bakgrunnslesningen til "Bak tid og rom". I etterkant ble det også stilt et spørsmål til Erik om dette:

Knut Arild: *I "Frihetens filosofi" knytter Steiner friheten opp til menneskets unike mulighet for å danne seg moralske intuisjoner. Disse griper den enkelte individuelt og de rommer et stort potensial for handling. Når jeg ser på ditt arbeid med Fremtiden i våre hender-impulsen, slår det meg at det er en slik moralsk intuisjon du har grepet og den har ført til store resultater - faktisk på verdensbasis. Hvordan vil du selv utdype ditt frihetsbegrep?*

Erik: Jeg er fullstendig enig i Steiners beskrivelse.

Eriks kontante svar her gjør ham selvfølgelig like lite til antroposof som temaene han tok opp i "Bak tid og rom", gjorde ham til new-ager. I intervjuet snakket vi også litt om Rupert Sheldrakes bok "Vitenskapens vrangforestillinger" da den jo har mange paralleller til ovennevnte bok av Dammann. Sheldrakes bok kom på Flux i 2012 og peker på hvordan vitenskapen fører oss på avveier idet fri forskning hindres. Men her dras ingen politiske konsekvenser i motsetning til Dammanns bok "Verdirevolusjon". Idet vi knytter an til Eriks uttalelse i dette intervjuet om at det nå er for sent å forfølge ideene og tankene fra "Bak tid og rom", stilte vi ham også en utdypende spørsmål.

Knut Arild: *"Verdirevolusjon" er en bok som ser det politiske aspektet som det aller viktigste nå for å få til en endring. Men – når du selv også ser det som sentralt å gå til roten av dagens avmakt – hvorfor ikke gjøre begge deler?*

Erik: Jeg tror det ville virke forvirrende og svekkende på hovedbudskapet om det skulle omfatte så forskjellige aspekter som personlig utvikling og politisk forandring (ref. også dagens medipress som jeg omtalte **på side XX**).

Vi gikk også inn på de klare tematiske parallellene som er mellom "Bak tid og rom" og Sheldrakes nevnte bok. Sheldrake var forresten også den siste forskeren Dammann intervjuet i 1986. Temaene der er veldig beslektet med dem i "Bak tid og rom". Jeg utdypet både et standpunkt og stilte et spørsmål da uten å ha lest "Verdirevolusjon".

Knut Arild: *Etter mitt syn er fremtredende representanter for vitenskapen med å føre oss "bak lyset". Gjennom det materialistiske verdensbilde som daglig settes opp på veggene vi forholder oss til, legges meningen med tilværelsen i stummende mørke, og vår egen frie vilje går med i dragsuget. Istedet blir vi servert et bilde av et menneske som jo må være egoist, det ligger i genene. Dette følger også i forlengelsen av reduksjonismen, fremsatt av fremtredende evolusjonister i Norge – som ofte også er blant human-etikernes våpendragere. I denne vitenskapsleiren synes mange blinde for det samarbeids-/gjensidighetsprinsippet som også er i naturen, og ikke minst satt i system blant samoanerne. Går du inn på sider av vitenskapen i verdirevolusjonen i den nye boken?*

Erik: Etter mitt syn er det ikke vitenskapen i seg selv, men det materialistiske paradigmet som behersker den i dag, som er problemet. I Kuhns bok om "Scientific Revolutions" påpeker han hvorledes utforskning av spørsmål som oppfattes å ligge utenfor det etablerte paradigme, betraktes som "dårlig forskning" og dermed avvises. Spørsmålet om kommunikasjon og erkjennelse uavhengig av materielle krefter er et eksempel. Det er mulig at avvisningen av kvinnelig omsorg og kjærlighet som politisk styrende verdier også ligger innenfor det materialistiske paradigmet, men det er jeg ikke sikker på. Jeg undres på om ikke mange filosofiske materialister også vil kunne godta en slik tanke.. At det maskuline verdensbilde som bygger på macho-verdier som maktkonkurrans og den sterkestes rett i seg selv er et (politisk) paradigme, er en annen sak.

Avslutningsvis stilte Kathrine følgende spørsmål til både Ragnhild og Erik, der bare Erik svarte: *Dere har gjennom et langt liv realisert mange drømmer, og vi har fått del i noen av dem i dette intervjuet. Hvis dere nå skulle gi uttrykk for en fremtidsdrøm, hvordan ville den lyde:*

Erik: Jeg har en visjon om en framtid hvor feminine omsorgsverdier er styrende både for menneskers, nasjoners og religioners forhold til hverandre, og for menneskets

forhold til naturen. (Og at dette må skje innen det maskuline konkurranse-, makt- og krigsparadigmet og ideen om den sterkestes rett har ødelagt både oss og planeten.)

Eriks visshet om at han skulle skrive en bok om noe som får betydning for mange, førte også til et siste spørsmål: *Ser du en sammenheng mellom den viktige boken du følte du skulle skrive som 21-åring, og det forfatterskapet som du senere har utviklet?*

Erik: Det er jeg ikke sikker på. For meg vil nok alltid den viktigste boken være en jeg ennå ikke har skrevet.

Med dette vil vi takke for dette friske ungdommelige diamantbryllupsparet for en inspirerende samtale.

Fotnoter

1 Under intervjuet kom det også fram at Ragnhild har gått mange fredsmarsjer, fire i alt til Paris, Washington, Moskva og Trondheim.

2 Boken "Bortført" skrev Ragnhild og Erik sammen etter å ha engasjert seg i en sak der en ung jente ble skilt fra sin mor, og tatt med til India av faren. Etter flere års undersøkelse ble saken løst, bla. med hjelp av privatdetektiv Ola XX som ble satt på saken.

3 Det finnes en kladd til fra den siste turen, i 1991.

4 Det hører også med til historien at Erik var eventyrforteller i radioen før utgivelsen av denne boken.

5 Henvis til Riane Eisler>

6 Funnet i Chauvet-hulen ble gjort i 1994 og er nærmere omtalt i del I av artikkelen På spor av en arkaisk himmel i cogito 28

7 Erik omtaler her antagelig en kultur noe nærmere vår historiske tid, kanskje 8-6000 f.Kr. Autoriteter som Clottes peker på en sjamanistisk presteskap mht. Chauvet, men hvem vet - kanskje bestående av både kvinner og menn.>

8 Ref til Solums intervju>

9 Dette opptrinnet ble filmet som en kampanjefilm laget av SOS Barnebyer. "Johannes-kampanjen" som den ble kalt, ga i etterkant 26.000 jakker.

10 Vi fikk likevel ikke fikk til et besøk. Ragnhild fortalte i etterkant om 48 gjester og stor aktivitet.

11 Også utskipping av kobber hentet fra de store øyene i Lake Michigan/Lake Ontario – hvor det finnes som naturlig forekomst – hevdes å ha skjedd så langt tilbake som 3000 f.Kr. Det skal ha skjedd på Mississippi og ut i Mexicogulfen og videre nedover og ut på den store havstrømmen mot Afrika. Slik ble kulturene i Midt-Østen og Asia forsynt med dette metallet. Se Herakles Gylne epler, 2001, Aril Edvardsen>

12 Heyerdahl bygget opp et museum i Guimar på Tenerife på 1990-tallet. Han fikk gravd ut pyramidestrukturene som var en del av guanches kultur. Aksene i bygningskomplekset viste seg å være nøyaktig inn stilt inn etter solnedgangen ved sommersolhverv, og oppgangen ved vintersolverv.no>

13 Kilde for Flux-intervju

14 Den svenske forskeren Johan Rockstrøms begrep om de ni planetariske grenser demonstreres ypperlig gjennom filmen xx på siden og er omtalt i intervjuet med Christian Egge i Cogito 24>

15 Albedo-effekten er>

16 I Schrödingers katt 11.9 2014 ble det opplyst at Internett står for like mye CO₂- utslipp som flytrafikken i verden fordi serverparkene som sørger for datatrafikken over nettet må kjøles ned. Det krever jevn strømforsyning til de stedene serverparkene ligger